

Yıldız, A. (2021). Kitap Tanıtımı – Özbek Köroğlu Destanı'nın Şahdarhan Kolu Üzerine Bir İnceleme. *Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:4, Sayı:1. 182 – 184.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliş / Recieved: 19.03.2021

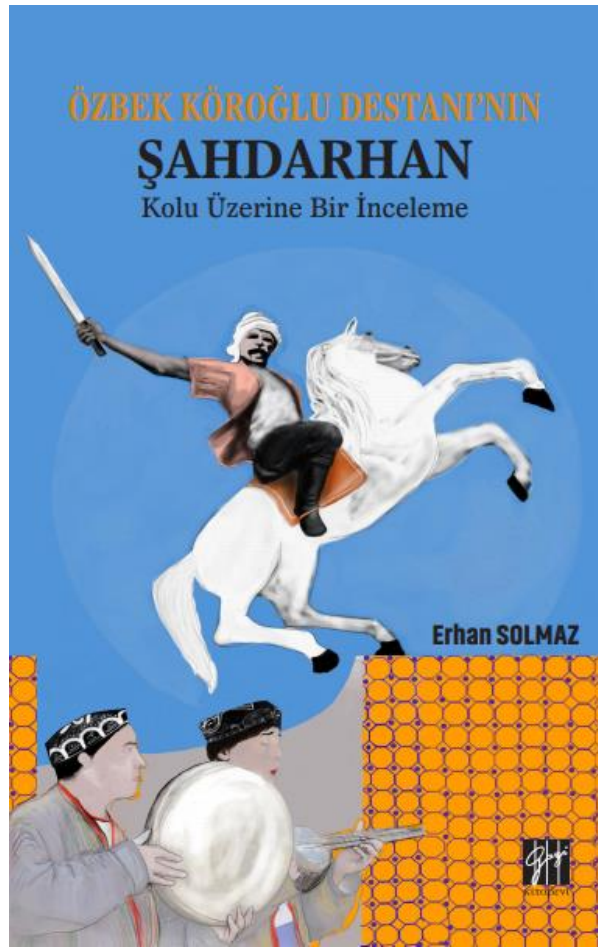
Kabul / Accepted: 13.04.2021

Kitap İnceleme/Book Review

ÖZBEK KÖROĞLU DESTANI'NIN ŞAHDARHAN KOLU ÜZERİNE BİR İNCELEME

Adnan YILDIZ*

* Arş. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, adnnyldzaku@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3899-8377

Sözlü ve yazılı kültür kaynakları bakımından oldukça zengin bir zemine sahip olan Türk Dünyası Edebiyatı, bünyesinde yer alan destanlar ile bir kat daha geçmişe temellenmektedir. Türk boyları tarihte yaşanan belirli olaylar neticesinde birbirlerinden ayrılarak Asya ve Avrupa'nın pek çok coğrafyasına yerleşmişlerdir. Bugün Güneybatı, Güneydoğu, Kuzeybatı ve Kuzeydoğu olarak kollanan Türk dilli boyların birbirlerinden ayrı coğrafyalarda yerleşmiş olmaları, sözlü gelenek ürünlerini devam ettirmelerine engel teşkil etmemiştir. Solmaz'ın incelediği eser bu ayrımın olmadığını en somut delillerinden biridir. Özbekistan Edebiyatı ve Anadolu halk kültürü alanında pek çok çalışması bulunan Solmaz, destanın bu özelliğine dikkat çekerek Türkiye'de daha önce çalışılmamış Köroğlu destanının Özbekistan varyantlarından biri olan Şahdarhan üzerine metin merkezli bir inceleme ortaya koyarak okuyucuların teveccühüne sunmuştur. Kendisinin de belirttiği üzere ele alınan kolun Türkiye Türkçesine daha önce çevrilmemiş ve üzerine çalışılmamış olması eserin önemini bir kat daha arttırmaktadır.

“*Özbek Köroğlu Destanı'nın Şahdarhan Kolu Üzerine Bir İnceleme*” adını taşıyan eser bünyesinde, Giriş (1-18), Üç Bölüm (19-64), Sonuç (65-70), Kaynakça (71-78), Şahdarhan Destanı'nın Transkripsiyonlu ve Türkiye Türkçesine Aktarılmış Metni (79-247) bölümlerini barındırmaktadır.

Eserin giriş (1-18) bölümünde destanın özelliklerinden ve meydana geliş sürecinden bahseden Solmaz, destan kahramanının bir milletin ayağa kalkmasındaki en önemli birleştirici unsurlardan biri olduğuna dikkat çekmektedir. Türk destan döneminin son büyük kahramanı olan Köroğlu'nun bu nebze büyük bir coğrafyada sürekliliğini devam ettiriyor olması, destan türünün bir diğer temel özelliğidir. Nitekim destan kahramanları bünyesinde barındığı toplumların dünya görüşlerini, inançlarını, evren tasavvurlarını yansıtmaktadır. Türk dünyasının kültür alanında merkezi sayılabilecek Özbekistan sahasında ortada çıkan eserler, bu açıdan bir kat daha önem arz etmektedir. Nitekim Özbekistan Köroğlu yaratmaları Anadolu sahasına göre bu bağlamda bazı farklılıklar barındırmaktadır. Sahada yapılan çalışmaların azlığı göz önüne alındığında ise, ele alınan eserin alandaki boşluğu bir nebze olsa dolduracak kapsamda olması oldukça kıymetlidir. Solmaz, giriş bölümünün ilerleyen sayfalarında Özbekistan'da ve Türkiye'de Özbek Köroğlu üzerine yapılan çalışmalardan örnekler vererek bölümü sonlandırmıştır.

Eserin birinci bölümünü (19-34) *Özbek Destancılık Geleneğinde Köroğlu ve Şahdarhan Kolu* başlığı ve bunun alt başlıkları oluşturmaktadır. Kültürün tanımı ve sözlü kültür öğelerinin önemiyle başlayan bu bölümde destan anlatıcıların kimliği, adlandırmaları, yetişme şekilleri ve mektepleri, icra esnasında kullanılan müzik aletleri ve icra şekilleri, icra yeri, zamanı ve dinleyicileri, icracıların repertuarı, Köroğlu anlatıcıları ile birlikte Özbek sahası destanlarının tasniflerine değinilmiştir. Ağırlıklı olarak kahramanlık ve aşk konularında seyir gösteren Özbek destanlarından bahseden Solmaz, Köroğlu destanının bu coğrafyada yüzden fazla kolunun olduğunu belirtmektedir. En eski anlatılardan biri olan Köroğlu anlatısının Şahdarhan kolu Türkiye sahasında çalışılmamış olması bakımından Solmaz'ın dikkatini çekmiştir. Çalışmasının temel gayesini ise bu bölümde “*Şahdarhan Kolu ile ilgili olarak Türkiye'de bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır ve bizim de bu çalışmayı yapmamızdaki temel sebep de budur.*” (Solmaz, 2020; 34) ifadeleriyle dile getirmiştir.

Şahdarhan Kolu'nun Şekil ve Muhteva Özellikleri adını taşıyan ikinci bölüm (35-44) destanların yapı ve şekil özelliklerinin tanımlamalarıyla başlamaktadır. Destanlarda mensur ve manzum ifadelerin bir arada kullanılmasının akılda kalıcılığı, aktarımı kolaylaştırıcılığı ve bağlamı bakımından önemli olduğunu vurgulayan Solmaz, Şahdarhan destanının da bu yapılar üzerinde kurulduğundan bahsetmektedir. Destanda olması gereken özelliklerin belirtilmesinin ardından Şahdarhan kolundaki örneklere yer verilen bu bölüm Köroğlu'nun idealize edilmiş değil gerçeklik düzlemine oturtulmuş bir kahraman olduğunun vurgulanması ile sonlanmaktadır.

Destanlarda tiplerin öneminden bahsedildiği ve olumlu/olumsuz tiplerin açıklandığı üçüncü bölüm *Şahdarhan Kolu'ndaki Tipler* (45-64) başlığını taşımaktadır. Solmaz, destanlarda yer alan tiplerin önemini “*Anlatma esasına bağlı edebi metinlerden olan destanlar, tiplerden müteşekkil yaratmalardır. Bu tipik faaliyetleri sergileyen karakterler bir anlamda toplumsal bir değer anlatı içerisindeki kişileştirilmiş halidir. Tiplerin anlatı içerisinde sergiledikleri bu kalıplaşmış değer yargıları toplumun düşünce dünyasını, hayat karşısında takındığı tavrı ve algılarını yansıtır.*” (Solmaz, 2020; 45) ifadeleriyle vurgulamaktadır. Kahraman, ideal eş, kahramanın yardımcısı, bilici/yönlendirici tiplerinin açıklandığı olumlu tipler ile düşman, düzmece kahraman, kötü eş tiplerinin açıklandığı olumsuz tipler bölümleri Şahdarhan destanından örnekler verilerek açıklanmış ve bölüm sonlandırılmıştır.

2020 yılı içerisinde Gazi Kitapevi tarafından yayımlanan ve 274 sayfadan meydana gelen eser, gerek Doğu ve Batı Türkleri arasında pek çok kolu bulunan Köroğlu'nun Türkiye'de daha önce çalışılmayan bir kolunu ele alması gerekse zengin örnekler ve incelemeleri içinde barındırması bakımından özgün bir çalışmadır.

Milletlerin tarih sahnesinde yaşadıkları olayların milli hafızada yer edindiği destanlar, unutulmaya karşı duran en önemli sözlü gelenek türlerinden biridir. Solmaz, destanların bu özelliğinden hareketle en önemli görevin anlatıcılara düştüğünü vurgulamaktadır. Nitekim ona göre, anlatıcı ne kadar ustalıkla icrasını gerçekleştirir ve tipin sınırlarını çizerse kahraman o denli ölümsüz ve aktarılır olacaktır. Anlatıcı, metin ve bağlam bu bakımdan destancılık geleneğinin temelini oluşturan üç önemli unsurdur. Türk Dünyası içinde gerek coğrafi gerekse geleneğin icra edildiği mektepleri bünyesinde barındırması açısından Özbekistan sahası bir adım daha öne çıkmaktadır. Usta-çırak ilişkisi içerisinde yetişen destancıların buldukları bölgeye has anlatım türleri geliştirerek repertuarlarını zenginleştirmeleri Köroğlu destanının kollarının bu denli zengin ve çeşitli olmasının da temel sebebidir. Doğu-Batı ekseninde iki temel kola ayrılan bu destan her bir bölgede de kendisine has ayrı alt kollar meydana getirmiştir. Bulungur mektebine bağlı olan icracı Usmon Mamatqul'dan derlenen Şahdarhan kolu da bu alt kolların ortaya çıkardığı zenginliğin bir sonucudur. İyi ve kötünün savaşının temelini oluşturduğu eser, dinleyicisine vefa ve sadakat değerlerini vurgulamayı amaçlamaktadır. Türk destan türünün en önemli özelliklerini bünyesinde barındıran Şahdarhan kolu verdiği mesaj ve değerleriyle öne çıkmaktadır. Bu bakımdan tanıtım yazımını Solmaz'ın eserin sonunda sarf ettiği destanın önemini vurgulayan sözleri ile sonlandırmayı uygun buluyoruz.

“Ortak tecrübe, ortak yaşanmışlık neticesinde oluşan bu birikim geleneksel yöntemle yetişmiş usta bir anlatıcı ve o anlatıcının yetiştiği kültürel ortamın zenginliği ile geleceğe aktarılır. Bir bakıma, yaşanan sonlu hayatın bengü bir şekle bürünmesi sözlü kültürün bu değerli yaratmasıyla mümkündür.” (Solmaz, 2020; 70)

Kaynaklar

SOLMAZ, E. (2020). *Özbek Köroğlu Destanı'nın Şahdarhan Kolu Üzerine Bir İnceleme*: Ankara: Gazi Kitapevi.